

DOI <https://doi.org/10.32782/naoma-bulletin-2026-5-18>
УДК 739.025.4"08/17"
ORCID ID: 0009-0003-4890-309X

Ірина Ластовкіна

*старша викладачка кафедри техніки та реставрації творів мистецтва
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури
iryna.lastovkina@naoma.edu.ua*

ПРАКТИЧНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ ХУДОЖНИКІВ-РЕСТАВРАТОРІВ НА ПРИКЛАДІ НАУКОВОЇ РЕСТАВРАЦІЇ: ПАМ'ЯТКИ З МЕТАЛУ ІЗ ПОЗОЛОТОЮ

Анотація. *Мета дослідження* – висвітлити процес теоретичної й практичної підготовки майбутніх реставраторів на прикладі дослідження, консервації-реставрації та зберігання пам'яток з металу. **Методи дослідження.** У статті використано комплексний підхід, який охоплює загально-наукові методи – аналітичний, історіографічний, компаративний, а також мистецтвознавчий і культурологічний, спеціальні – технологічні, методи узагальнення та класифікації. Комплексний дослідницький підхід надав змогу визначити іконографічні й іконологічні особливості досліджуваного твору, детально проаналізувати технологію створення пам'ятки. **Результати.** На прикладі проведених робіт з реставрації та консервації пам'ятки культового призначення тристулкового складня із позолотою висвітлено процеси реставраційних підходів і практичних заходів для реставрації й консервації пам'ятки, підкреслюючи важливість теоретичної освіти та закріплення практичних навичок у реставрації зі складними творами з металу. **Висновки.** В контексті переосмислення культурно-історичної спадщини України та збереження історичних пам'яток сьогодні особливої актуальності набуває підготовка художників-реставраторів. Професійна діяльність реставратора визначається не лише практичними навичками та майстерністю виконання технічних операцій, але значною мірою рівнем теоретичної підготовленості, наявністю низки професійних та загальнокультурних компетенцій. Отже, необхідно, щоб підготовка художників-реставраторів відбувалася комплексно і проводилася на всіх рівнях освіти, включаючи й музейну роботу за фахом.

Ключові слова: консервація, реставрація, дослідження, метал, золотіння.

Iryna Lastovkina

*Senior Teacher at the Department of Technique and Restoration of Artwork
National Academy of Fine Arts and Architecture
iryna.lastovkina@naoma.edu.ua*

PRACTICAL COMPOSITION OF TRAINING OF RESTORERS-ARTISTS ON THE EXAMPLE OF SCIENTIFIC RESTORATION OF EXHIBIT MADE OF GOLD-PLATED METAL

Abstract. *The purpose* of the study is to highlight the process of theoretical and practical training of future restorers using the example of research, conservation-restoration and storage of metal monuments. **Research methods.** The article uses a comprehensive approach that includes general scientific methods – analytical, historiographical, comparative, as well as art history and culturological, special – technological, generalization and classification methods. The comprehensive research approach made it possible to determine the iconographic and iconological features of the work under study, to analyze in detail the technology of creating the monument. **Results.** Using the example of the work carried out on the restoration and conservation of a cult monument of a three-leaf folding gilded box, the processes of restoration approaches and practical measures for the restoration and conservation of the monument are highlighted, emphasizing the importance of theoretical education and consolidating practical skills in restoration with complex metal works. **Conclusions.** In the context of rethinking the cultural and historical heritage of Ukraine and the preservation of historical monuments, the training of restorers is becoming particularly relevant today. The professional activity of a restorer is determined not only by practical skills and mastery of performing technical operations, but also to a large extent by the level of theoretical preparedness, the presence of a number of professional and general cultural competencies. Therefore, it is necessary that the training of restorers be comprehensive and carried out at all levels of education, including museum work by specialty.

Key words: conservation, restoration, research, metal, gilding.

Постановка проблеми. Будь-які, виготовлені людиною предмети з часом втрачають свої первинні властивості, старіють. Особливо, якщо їх зберігають чи використовують у неналежних умовах. Найбільш болочими є втрати оригінального вигляду творів мистецтва, які є безцінними для людства. Боротьба з такими умовами та їхніми наслідками і складає зміст понять реставрація та консервація. «Реставрація» буквально означає відновлення втрачених фрагментів твору, в більш широкому значенні це комплекс оперативних заходів з відновлення належного стану експоната. Поняття «консервація» у більшості випадків розуміють у вузькому сенсі як частину оперативних реставраційних засобів, спрямованих на забезпечення міцності та хімічної інертності матеріалів [1, с. 196].

Мистецтвознавчий та матеріалознавчий аналіз є основою реставраційного процесу, що обумовлює вибір впливу обраних методик, спрямованих на реставраційний об'єкт, з прогнозуванням результатів такого впливу та продовження терміну його існування [2].

Тож професійна діяльність реставратора визначається не тільки практичними навичками та майстерністю виконання технічних операцій, а великою мірою рівнем теоретичної підготовки, наявністю широкого кола професійних та загальнокультурних компетенцій, без яких неможливо скласти правильне уявлення про художню своєрідність стародавньої пам'ятки, побудувати алгоритм реставраційного процесу, оцінити соціокультурну та естетичну значущість об'єкта та тих змін, які привнесені реставраторами у минулому тощо. Усі ці знання та навички майбутні реставратори отримують у спеціалізованих навчальних закладах. Однак зауважимо, що положення стандартів вищої освіти, які регулюють підготовку фахівців-реставраторів, не повною мірою задовольняють вимоги наукової реставрації. Вона не може бути обмежена сукупністю консерваційно-реставраційних, організаційно-управлінських, наукових, проектних і експертних технологій. Реставратор має володіти навичками художнього освоєння об'єктів, а тому студентам мають бути запропоновані не лише лекції мистецтвознавчого характеру, але й такі курси, як малюнок, живопис та композиція. Відповідно підготовка фахівців-реставраторів має бути комплексною та проводитись на всіх рівнях освіти, включно з післядипломною.

Майбутній фахівець у цій галузі має опанувати фундаментальну теоретичну базу фахових

дисциплін, засвоїти сучасні реставраційні технології та навички їхнього практичного застосування, здатність до творчої діяльності, готовність до безперервної самоосвіти та професійного самовдосконалення [2].

Викладений у статті матеріал демонструє методику досліджень, реставрації та консервації творів з металу і може бути використаний як практичний приклад педагогічного процесу з підготовки фахівців-реставраторів, які працюють із творами мистецтва з металу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Більшість існуючих наукових праць з реставрації написані зарубіжними дослідниками. Варто зауважити, що в українській науковій літературі і науково-теоретичний, і практичний бік реставраційного процесу, а також підготовка фахівців-реставраторів, висвітлені неповно.

Принципи реставрації творів з металу, методи їхнього очищення, способи консервації, дотримання умов зберігання розглянуті в методичному посібнику О. Мінжуліна «Реставрація творів з металу» [3].

Професор кафедри техніки та реставрації творів мистецтва НАОМА, реставратор вищої категорії О. Мінжулін у підручнику з реставрації творів з металу зауважував: «Пройшовши курс навчання, фахівець, застосовуючи ті або інші реактиви і матеріали, має уявлення про те, які подальші зміни і перетворення вони спричинять. Головне, не можна користуватися рецептами і тим більше самостійно розробляти нові, не осмисливши суті змін, що відбуваються з пам'яткою, не зрозумівши фізичних і хіміко-біологічних процесів у її надрах. Реставратор подібний до лікаря: спочатку проводиться обстеження, потім вивчаються результати аналізів і лише потім призначається курс лікування і виписуються рецепти. Такий самий підхід має бути і до творів мистецтва: дослідження, висновок за результатами досліджень, програма реставраційних робіт і практична реставрація» [3, с. 204–205].

Освіта художників-реставраторів стала предметом висвітлення викладачами кафедри техніки та реставрації творів мистецтва НАОМА. Так, необхідність спеціального вивчення проблем підготовки художників-реставраторів розглядалась завідувачкою кафедри техніки та реставрації творів мистецтва НАОМА, кандидаткою мистецтвознавства, доценткою Т. Тимченко. У її публікаціях йдеться не тільки про історію становлення реставраційної справи, починаючи з античних

часів і до наших днів, але й проаналізовано традиційні методи реставрації. Більше того, авторка у своїх статтях також розглядала проблеми підготовки фахівців у галузі реставрації, порівнюючи освітні програми реставраторів НАОМА з кодексом Е.С.С.О – Європейської конфедерації організацій консерваторів-реставраторів (European Confederation of Conservator-Restorers' Organisations) [4; 5].

Тема освіти художників-реставраторів також розглянута у публікаціях кандидатки мистецтвознавства, доцентки кафедри техніки та реставрації творів мистецтва Н. Ревенюк «Етичні проблеми реставраційної та експертної діяльності» [6] та «Наукова реставрація творів декоративно-ужиткового мистецтва в системі вищої художньої освіти» [7].

Про необхідність спеціального вивчення даної проблеми йдеться в дослідженнях кандидатки історичних наук І. Марченко, яка проаналізувала відповідність стану реставраційної науки в Україні кодексу Європейської конфедерації організацій консерваторів-реставраторів. Авторка надала визначення понять спеціальних термінів, зазначивши: «Реставратор та консерватор живопису – це ті музейні фахівці, які першочергово покликані зберігати музейні пам'ятки. У вітчизняному музейному середовищі ми здебільшого оперуємо терміном «реставратор живопису» або «художник-реставратор» і значно рідше – поняттями «консерватор» та «консерватор-реставратор». Такий стан речей обумовлений традицією і відображає еволюцію професії» [8, с. 182].

Проблема підготовки реставраторів в Україні є центральною у статтях доктора історичних наук В. Карпова, який у статті «Оцінка художника-реставратора у контексті атестації та присвоєння кваліфікаційних категорій» висвітлює стан справ у післядипломній освіті художників-реставраторів, аналізує питання атестації та присвоєння кваліфікаційних категорій. Науковець слушно зазначає: «В Україні існують окремі елементи підготовки та атестації художників-реставраторів, які не поєднані єдиними підходами і принципами. Підготовка фахівців реставрації культурних цінностей в закладах вищої освіти не супроводжується продовженням навчанням під час практичної діяльності реставратора» [9, с. 78–86].

Мета статті – висвітлення процесу теоретичної та практичної підготовки майбутніх реставраторів на прикладі дослідження та наукової реставрації пам'яток з металу із золотінням.

Виклад основного матеріалу. Наукова реставрація творів з металу розглядається як процес опанування різних більш щадних методик та поетапної роботи над твором, що вимагає наукового дослідження й атрибутування пам'яток історії та культури. Загалом, «...метою реставрації є збереження автентичності пам'ятки і найповніше використання отриманої інформації для висвітлення історичної дійсності» [10, с. 8].

У статті Т. Тимченко «Принципи освіти консерваторів-реставраторів у світлі кодексів професійної етики» зазначено, що «...статус реставратора залишається не до кінця визначеним навіть у розвинених країнах світу, адже він не є ані художником, ані ремісником, ані вченим у прямому сенсі цих слів (Griveau); водночас на нього покладена величезна відповідальність перед суспільством за якість виконаних робіт та за кінцевий результат реставраційного втручання» [11, с. 114]. Незважаючи на наявні проблеми, в Україні створена власна реставраційна школа, рівень якої відповідає європейським стандартам. У Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури за понад 50 років роботи кафедри техніки та реставрації творів мистецтва успішно вирішується проблема підготовки кадрів з реставрації з вищою спеціальною освітою. Програма підготовки передбачає як теоретичне навчання, так і практичне засвоєння навичок реставраційної роботи. Далі авторка наголошує на тому, що «...практична підготовка повинна включати обробку оригінальних об'єктів, які вважаються особливо придатними для дидактичних цілей. Вибрані об'єкти повинні забезпечити матеріал для добре задокументованого тематичного дослідження, включаючи технічне обстеження/експертизу, діагностику та відповідну обробку. Із самого початку навчання такі тематичні дослідження допомагають студентам розуміти кожен об'єкт як унікальний матеріал для вивчення в найбільш практичний спосіб» [11, с. 117].

Розглянемо процес практичної діяльності на прикладі виконаної студентської роботи у процесі реставрації творів мистецтва з металу. Студентка ІV курсу навчально-творчої майстерні реставрації скульптури та творів декоративно-ужиткового мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури В. Мокренко досліджувала предмет культового призначення – тристулковий складень кінця XVIII – початку XIX століття.

Питання про доцільність, можливості, засоби та методи консервації-реставрації вирішувала

реставраційна рада кафедри техніки та реставрації творів мистецтва. Висновок було зафіксовано у протоколі, а етапи й результати практичної роботи з предметом відображені у спеціальному документі. Керівником було призначено старшу викладачку кафедри І. Ластовкіну – авторку даного дослідження.

Перед початком консерваційно-реставраційних робіт обов'язковими є наукові дослідження твору: упорядковується історична довідка, проводиться мистецтвознавча атрибуція (визначається іконографія, стиль і період виконання, проводиться порівняльний аналіз пам'ятки з іншими аналогічними творами), виконуються фізико-хімічні дослідження. Тільки після такого комплексного обстеження, під наглядом викладача-керівника, студент виконує певні операції. Знання та досвід у реставрації набуваються винятково на практиці від майстра до учня, через особисті помилки – до особистого досвіду, а тому роль керівника проєкту є визначальною.

У ході попереднього дослідження виявлено, що тристулковий складень було знайдено мешканкою с. Хрипськ Шацького району Волинської області К. Жучик на присадибній ділянці у 1992 році.

Студентка В. Мокренко дослідила інформацію про історичне значення даної пам'ятки, оскільки річ, якою б давньою вона не була, без опису її внутрішнього змісту не може вважатися цінною. Цінною вона стає у процесі пізнання значень та смислів її нематеріальної структури у контексті історичного змісту. Саме історичний опис наділяє речі значущістю, актуалізує їхню цінність.

Тристулковий складень – це ікона, що складається з трьох частин: середньої дошки, зайнятої головним зображенням, і двох прикріплених до неї на петлях бічних стулочок з другорядними зображеннями. Вперше пам'ятки подібного типу з'явилися у VI–VIII століттях, насамперед у Візантії та Італії, звідки перейшли до інших країн Європи. Їх брали з собою у подорожі та походи, зберігали в домашніх молельнях, розміщували на вівтарях та над ними, розкриваючи під час богослужіння або для поклоніння вірян, а ще їх називали дорожніми (похідними) іконами, позаяк вони вирізнялися невеликим розміром і слугували людині своєрідним оберегом у дорозі.

Досліджувана пам'ятка – металевий тристулковий складень – це твір культового призначення, предмет особистого користування, виготовлений зі сплаву на основі міді у техніці лиття та паяння. Складень мав три стулки прямокутної форми. Ліва

та права стулки – декоровані рельєфними сценами зі Святого Письма. На центральній стулці з лицьового боку простежувалось рельєфне зображення святого Миколая Можайського, з обох боків якого розташовані Спас із Євангелієм і Богоматір з омофором. Такий іконографічний образ називається «Можайським» на згадку про чудесне звільнення Можайська від монголо-татарської навали (за часів Київської Русі м. Можайськ був частиною Чернігівського князівства).

Наступний етап – візуальні обстеження – дослідження, за результатами яких стан предмета було визначено незадовільним. По всій поверхні спостерігались потертості, нестійкі пилобрудові та ґрунтові нашарування, виявлені продукти корозії міді: хлорна мідь, куприт, окис міді, вуглекислі солі міді із залишками ґрунту. Проведені лабораторні аналізи на виявлення хлоридів міді методом Розенберга підтвердили наявність великої кількості їх. Хімічний аналіз на присутність золота у складі сплаву показав позитивний результат, а під мікроскопом під час зондажного розчищення було виявлено нерівномірне яскраво-жовте покриття із слідами пензля. Отже, було з'ясовано, що предмет спочатку було вкрито методом амальгамного позолочення, яке з плином часу було спотворене рецидивними продуктами корозії міді.

Через те, що предмет виготовлений зі сплаву на основі міді та вкритий золоченням, було обрано метод видалення продуктів корозії з метою подальшого збереження позолоти. Для надання пам'ятці експозиційного вигляду необхідно було вжити реставраційно-консерваційних заходів.

Реставрація в сучасному розумінні цього терміна передбачає не відновлення пам'ятки в її первісному вигляді, а лише пошарове розчищення – розкриття предмета. Мета очищення – це повне усунення забруднень та продуктів корозії [12]. Метод пошарового розкриття об'єкта є доволі трудомістким, але він дає змогу зберегти й дослідити максимально можливу інформацію про пам'ятку. Отже, основна вимога сучасної теорії та практики зводиться до того, щоб пам'ятка тільки розкривалась, але не відновлювалась, а тому в процесі реставраційних робіт тристулковий складень був розкритий лише від пилових і жирових нашарувань.

Оскільки було визначено, що лицьовий бік предмета вкритий амальгамною позолотою, хлориди міді було видалено методом Скотта. Такий спосіб дав змогу зберегти золочення та видалити

рецидивні продукти корозії міді. Під мікроскопом МБС-9 хімічним методом було очищено лицьовий бік складня від вуглекислих солей міді та окису міді. Зворотний його бік був оброблений розчином сірчаної печінки для перетворення можливих хлоридів міді та вуглекислих солей міді на сульфід.

Після видалення поверхневих нашарувань з металу його поверхня була оброблена інгібітором корозії та законсервована. Зауважимо, що питання про засоби і методи консервації та дослідження умов подальшого зберігання відреставрованих пам'яток є дуже гострими у реставраційній практиці.

У процесі підготовки фахівців-реставраторів необхідно велику увагу приділяти вивченню умов зберігання й експонування пам'яток історії та культури, оскільки освіта реставратора не може бути повною без розуміння важливості захисту творів мистецтва від агресивного навколишнього середовища [12].

Результатом проведених нами реставраційних робіт стало надання тристулковому складню з с. Хрипськ Шацького району Волинської області експозиційного вигляду.

Описана реставраційна робота є прикладом практичної підготовки реставраторів у закладах вищої освіти, зокрема в Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури. Висвітлені етапи теоретичного і практичного дослідження пам'ятки історії та культури продемонстрували

важливість саме системного підходу до реставрації. Випускники мають бути підготовлені до самостійної практичної роботи, а тому такі проекти є доречними та важливими.

Головні висновки і перспективи використання результатів дослідження. Твори мистецтва є важливим джерелом інформації щодо нашої історії та сьогодення, справжньою зброєю проти спотворення історичних фактів. На сьогодні особливої актуальності набуває підготовка художників-реставраторів. Їхня професійна діяльність визначається не тільки практичними навичками та майстерністю виконання технічних операцій, а великою мірою рівнем теоретичної підготовки, наявністю широкої низки професійних та загальнокультурних компетенцій.

Підготовка художників-реставраторів пам'яток з металу охоплює комплексне навчання – від попередніх досліджень до інноваційних методів задля збереження історичної та художньої цінності пам'яток. Студенти отримують знання з консервації, відновлення, реконструкції та захисту творів з металу, поєднуючи механічне й хімічне очищення, усунення корозійних нашарувань тощо. Основними напрямками навчання є візуальні та оптико-фізичні методи дослідження, визначення стану збереженості предметів та виду металу, характеру пошкоджень та методи їхнього усунення. Отже, навчання фахівців-реставраторів має бути комплексним та проводитись на всіх рівнях освіти, включно з музейною роботою за фахом.

Список використаних джерел

1. Марченко І. Історичний розвиток деяких методик реставрації станкового живопису в контексті впливу на постреставраційний стан експонатів у ХХ ст. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : № 1. К., 2015. С. 195–199.
2. Кучма Н. Педагогіка реставрації. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2023. № 34. С. 73–84. URL: <http://pedosv.krnu.edu.ua/article/view/283916> (дата звернення: 23.12.2023).
3. Мінжулін О. І. Реставрація творів з металу : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Спалах, 1998. 234 с.
4. Тимченко Т. Музейний напрям реставрації в Україні. Київська школа 1920–1940 рр. : дис. ... канд. мистецтвознавства. Київ, 1998. 242 с.
5. Тимченко Т. Принципи освіти консерваторів-реставраторів у світлі кодексів професійної етики. *Українська академія мистецтва : дослідн. та наук.-метод. пр.* 2022. № 31. Київ, № 31 (2022). С. 112–120. <https://doi.org/10.33838/naoma.31.2022.112-120> (дата звернення: 23.12.2023).
6. Ревенко Н. Етичні проблеми реставраційної та експертної діяльності. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2021. № 3. С. 122–128. URL: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2021.244414> (дата звернення: 23.12.2023).
7. Ревенко Н. Наукова реставрація творів декоративно-ужиткового мистецтва в системі вищої художньої освіти. *Українська академія мистецтва : дослідн. та наук.-метод. пр.* 2021. № 30. С. 92–106. <https://doi.org/10.33838/naoma.30.2021.92-106> (дата звернення: 23.12.2023).
8. Марченко І. Консервація та (або) реставрація живопису: порівняння сучасного практичного досвіду «західного» та вітчизняного музею. *Музеї та реставрація у контексті збереження культурної спадщини: актуальні виклики сучасності* : Зб. наук. праць міжнар. наук.–практ. конф., Київ, 07–08 червня 2018. С. 182–185.
9. Карпов В. Опінок художника-реставратора у контексті атестації та присвоєння кваліфікаційних категорій. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2020. № 2. С. 78–86. <https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2020.220407> (дата звернення: 23.12.2023).

10. Мінжулін О. І. Реставрація творів з металу : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Спалах, 1998. 234 с.

11. Тимченко Т. Принципи освіти консерваторів-реставраторів у світлі кодексів професійної етики. *Українська академія мистецтва : дослідн. та наук.-метод. пр.* 2022. № 31. Київ, № 31 (2022). С. 112–120. <https://doi.org/10.33838/naoma.31.2022.112-120> (дата звернення: 23.12.2023).

12. Мінжулін О. І. Реставрація творів з металу : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Спалах, 1998. 234 с.

References

1. Marchenko, I. (2015). Istorychnyi rozvytok deiakyykh metodyk restavratsii stankovoho zhyvopysu v konteksti vplyvu na postrestavratsiyni stan eksponativ u XX st [Historical development of some methods of restoration of easel painting in the context of influence on the post-restoration state of exhibits in the 20th century]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv* [Scientific Journal “National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald”], 1, 195–199 [in Ukrainian].

2. Kuchma, N. (2023). Pedahohika restavratsii [Pedagogy of restoration]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka* [Pedagogical Education: Theory and Practice], 34, 73–84. <http://pedosv.kpnu.edu.ua/article/view/283916> [in Ukrainian].

3. Minzhulin, O. (1998). *Restavratsiia tvoriv z metalu* [Restoration of metal works]. Kyiv: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Spalakh [in Ukrainian].

4. Tymchenko, T. (1998). *Muzeyni napriam restavratsii v Ukraini. Kyivska shkola 1920–1940 rr* [Museum direction of restoration in Ukraine. Kyiv School 1920–1940]. (Dissertation for obtaining the scientific degree of Candidate of Art History). Kyiv [in Ukrainian].

5. Tymchenko, T. (2022). Pryntsypy osvity konservatoriv-restavratoriv u svitli kodeksiv profesiinoi etyky [Principles of education of conservators-restorers in the light of the professional codes of ethics]. *Ukrainska akademiiia mystectva : doslidn. ta nauk.-metod. pr.* [National Academy of Visual Arts and Architecture. Research and methodological works], 31, 112–120. <https://doi.org/10.33838/naoma.31.2022.112-120> [in Ukrainian].

6. Revenok, N. (2021). Etychni problemy restavratsiinoi ta ekspertnoi diialnosti [Ethical problems of restoration and expert activity]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv* [Scientific Journal “National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald”], 3, 122–128. <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2021.244414> [in Ukrainian].

7. Revenok, N. (2021). Naukova restavratsiia tvoriv dekoratyvno-uzhytkovoho mystetstva v systemi vyshchoi khudozhnoi osvity [Scientific restoration of works of applied art in the system of higher art education]. *Ukrainska akademiiia mystectva : doslidn. ta nauk.-metod. pr.* [National Academy of Visual Arts and Architecture. Research and methodological works], 30, 92–106. <https://doi.org/10.33838/naoma.30.2021.92-106> [in Ukrainian].

8. Marchenko, I. (2018). Konservatsiia ta (abo) restavratsiia zhyvopysu: porivniannia suchasnoho praktychnoho dosvidu «zakhidnoho» ta vitchyznianoho muzeiu [Conservation and (or) restoration of painting: comparison of modern practical experience of "Western" and homeland museums]. *Muzei ta restavratsiia u konteksti zberezhenia kulturnoi spadshchyny: aktualni vyklyky suchasnosti. Zb. nauk. prats mizhnar. nauk.–prakt. konf* [Museums and restoration as Instruments of Cultural Heritage Preservation: Present Day Challenges. International scientific and practical conference]. Kyiv [in Ukrainian].

9. Karpov, V. (2020). Otsinka khudozhnyka-restavratora u konteksti atestatsii ta prysvoiennia kvalifikatsiinykh katehori [Assessment of the artist-restorer in the context of attestation and assignment of qualification categories]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv* [Scientific Journal “National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald”], 2, 78–86. <https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2020.220407> [in Ukrainian].

10. Minzhulin, O. (1998). *Restavratsiia tvoriv z metalu* [Restoration of metal works]. Kyiv: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Spalakh [in Ukrainian].

11. Tymchenko, T. (2022). Pryntsypy osvity konservatoriv-restavratoriv u svitli kodeksiv profesiinoi etyky [Principles of education of conservators-restorers in the light of the professional codes of ethics]. *Ukrainska akademiiia mystectva : doslidn. ta nauk.-metod. pr.* [National Academy of Visual Arts and Architecture. Research and methodological works], 31, 112–120. <https://doi.org/10.33838/naoma.31.2022.112-120> [in Ukrainian].

12. Minzhulin, O. (1998). *Restavratsiia tvoriv z metalu* [Restoration of metal works]. Kyiv: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Spalakh [in Ukrainian].

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 14.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.04.2026